

είναι και ούτε πρέπει να είναι εύκολο σχολείο. Μόνο ιδιοφυείς μαθηταί με αδιαμφισβήτητη υγεία κλπ. μπορούν μέσα σε ξηχρόνια να αποκτήσουν ισοτιμη μόρφωση με κείνη που αποκτούν οι μαθηταί των σχολείων της Μέσης παιδείας, αν όχι και τις τις ίδιες γνώσεις» (1). Συμπέρασμα: «Γι' αυτό το 'Ανώτερο Λαϊκό σχολείο πρέπει από την αρχή να αποβλέπη σε απολυτήριες εξετάσεις Μέσης παιδείας».

Πού κατέστησε ή σωστή δέδαια σκέψη του 'Ανώτερου Λαϊκού σχολείου στα χέρια των φιλολόγων και του αντιπροσώπου των συμφερόντων τους, του κυρίου Μπέλιτς; "Έχει άδικο ο Oestreich όταν γράφη για το σχολείο αυτό: «'Επειδή τα 'Ανώτερα Λαϊκά σχολεία, σύμφωνα με την υπόδειξη των φιλολόγων, θα έχουν τους δικούς τους συλλόγους διδακτικού προσωπικού, οι δασκάλοι των σχολείων τούτων θα είναι όπως και των άλλων σχολείων Μέσης παιδείας. "Όπως εκεί, έτσι κι' εδώ θα κυριαρχή ή εξωτερική μάθηση, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό, γιατί την ύλη που παίρνουν τα σχολεία της Μέσης παιδείας σε έννέα χρόνια, θα την παίρνουν τα 'Ανώτερα Λαϊκά σχολεία σε ξηχρόνια. Και μπορούμε να περιμένουμε ότι, νέοι, που πέρασαν ξηχρόνια σε ένα... υδραυλικό πνευματικό κόσμο και βυτερα πέρασαν τις απολυτήριες εξετάσεις Μέσης παιδείας, ότι οι άνθρωποι αυτοί θα γίνουν ποτέ οι φίλοι, οι άδηγοί του λαού; ή "Η οργανική φύση άπαντα στο δηλητήριο με αντίφάρμακο, στην πλεση αντίτάσει αντίθετη πίεση. "Όποιος βαστάξη ξηχρόνια σε μια τέτια ζωή θα γίνη το πολύ διανοούμενος έκσφενδονιστής δβίδων ή (που είναι και το πιό σίγουρο) θα αποκτήση τη συνείδηση ότι είναι από τους έκλεκτους με την αξία του. Τέτιοι άνθρωποι μπορεί στο μέλλον να είναι «χρήσιμοι» εργάτες, όχι όμως έκανοί αρχιτέκτονες της νέας εποχής».

Και τι φάντασμα δημιουργείται από τις 36 υποχρεωτικές ώρες τη δδομάδα; Το φάντασμα της άνώτερης μόρφωσης που τη μετρούν με το μέτρο των ξένων γλωσσών. "Έτσι του έρχεται καγενός να εφαρμόση στον ίδιο τον κύριο Ρίχτερ και τους φίλους του τα λόγια του Κερσενστάινερ: «'Ο κάτοχος της κατέντας της μόρφωσης με τον τίτλο του διδάκτορα και τις πολιτικές εξετάσεις, με βαθμό άριστα είναι έξαιρετικά επικίνδυνος».

1. Στη Γερμανία, κατά το σύνταγμα της Βαϊμάρης, ιδρύθηκε νέος τύπος σχολείου δημοτικής Έκπαίδευσης: το 'Ανώτερο Λαϊκό σχολείο ή «'Επικοδομητικό» σχολείο (Aufbauschule), όπως το λένε οι Γερμανοί. Είναι έξέχρονο και δίνει τα προσόντα κατώτερων δπαλλήλων, δημοσίων ή στρακτόρων κλπ. (Μεταφραστής).

Τι λέει δὲ ὁ Κερσενοστάινερ γιὰ τὴν «ἐννοια τῆς μὀρφωσης;».

«Μὀρφωση δὲν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν γνώσεων οὔτε ἡ ἀναπτυγμένη δεξιότητα. Ἡ διδασκαλία ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ δίνη μὀρφωση. Ὑπάρχει λοιπὸν, μὲ τὸ δικό μας πνεῦμα, ἀνώτερη μὀρφωση; Ὅχι. Ὅλα τὰ εἶδη τῆς μὀρφωσης ἔχουν τὸ ἴδιο ὄψος, γιὰτὶ καὶ ὅλες οἱ ἀντικειμενικὲς ἀξίες ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία. Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ ζῆση κανεὶς τὴν ἀξία, καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάμη καὶ ὁ ἡμερομισθιος ἐργάτης τόσο καλά, ὅσο καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Ὅποιος γεμίση τὴν καρδιά του μὲ τὸ αἶσθημα μιανῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας, εἶναι μὀρφωμένος» (1).

Καὶ ὅμως, στὴν Πρωσία κυβερνᾷ ἡ ἐννοια τῆς μὀρφωσης τῶν Μπέλιτς—Ρίχτερ, ἡ ἐννοια τῶν δύο γλωσσῶν (τὶ μὀρφωση θὰ ἔχουν τότε οἱ κάτοικοι τῶν συνόρων τῶν κρατῶν, ποὺ μιλοῦν δύο γλώσσες!). Ἡ ἐννοια δηλαδὴ τοῦ μὀρφωμένου καπιταλιστῆ (ποὺ εἶναι μίγμα τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ σημερινοῦ ἐμπορευ). Γι' αὐτὸ καὶ οἱ νεώτερες μεταρρυθμίσεις τοῦ κυρίου Μπέλιτς ὀρίζουν ὅτι οἱ δασκάλοι καὶ δασκάλισσες τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων, ποὺ ὡς τώρα δίδασκαν καὶ στίς ἀνώτερες τάξεις, πρὸ πάντων ξένες γλώσσες, πρέπει νὰ ὑποχωρήσουν μπροστὰ στοὺς «ἀκαδημαϊκὰ μὀρφωμένους» δασκάλους. Ἡ Ἐφημερίδα τοῦ Λαοῦ τοῦ Βερολίνου ἔγραφε στίς 6 Ἰουνίου 1923 γιὰ τὴ μεταρρύθμιση αὐτή: «Ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια οἱ νόμοι ἔγραφαν τί ροῦχα νὰ φορῆ ἡ κάθε κοινωνικὴ τάξη γιὰ νὰ ξεχωρίζουν μεταξύ τους, ἔτσι φροντίζει καὶ ὁ κύριος μεταρρυθμιστὴς σήμερα νὰ ξεχωρίση τὸ «μὀρφωμένο» ἀπὸ τὸν «ἀμὀρφωτο», τὸν «καλὸν» πολίτη ἀπὸ τὸν «κακὸν» πολίτη.

Ἔτσι ἡ ἰδεο' οἰα τῶν ξένων γλωσσῶν ἐξακολουθεῖ νὰ κυριαρχῆ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουθήρου ὡς σήμερα: «Τὸ Γυμνάσιο διαθέτει ἀπὸ τίς 242 ὥρες τοῦ τῆ ὀδομάδα τίς 124 γιὰ ξένες γλώσσες, γιὰ μιὰ ἐργασία δηλαδὴ παθητικὴ, ποὺ δαράινει μόνον τὸ μυαλὸ τοῦ μαθητῆ καὶ πνίγει τίς δημιουργικὲς του ὀρμές».

Ὁ Χίλκερ, ποὺ μας τὰ λέει αὐτὰ, ἐξακολουθεῖ σὰν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐνώσης τῶν ριζοσπαστῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ λέει: «Ὅποιος θέλει νὰ μάθη ξένες γλώσσες, πρέπει νὰ μπορῆ καὶ νὰ τὸ κάμη. Κανένας ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐξαναγκάζεται σ' αὐτὸ. Πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸ λαὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ποὺ ἡ μὀρφωσὴ του στηριζόταν μόνον στὰ ἀγαθὰ τοῦ δικοῦ του πολιτισμοῦ. Οἱ καλοὶ Ἕλληνες μιλοῦσαν μόνον τὴ δική τους

(1). Στὸς λόγους του στὸ Ἄγγλοστο στίς 16 καὶ 17 Μαρτίου 1923.

γλώσσα, και όμως ήταν μορφωμένοι. Ο μόνος λόγος που δικαιολογεί σήμερα την εκμάθηση ξένων γλωσσών, είναι η στενότερη επαφή των λαών και η εξάπλωση στον κόσμο της επιστήμης, του εμπορίου και της συγκοινωνίας, δηλαδή πρακτικές ανάγκες. Τότε όμως παρουσιάζεται η δυσκολία, ποιά γλώσσα απ' όλες να μάθωμε. Γι' αυτό, το καλύτερο θα ήταν να βρίσκαμε ένα τεχνητό, ένιατο μέσο συνεννόησης, όπως π. χ. το έσπεράντο. Γι'αυτό συμφέρο μιανής ανθρωπιστικής άγωγής, θα έπρεπε μι'ά τέτια γλώσσα να διδάσκεται πρώτη στα μέσα σχολεία, και αν είναι δυνατό και στις ανώτερες τάξεις των δημοτικών σχολείων.

Ο Νίτσε, εξετάζοντας και εγκρίνοντας με τέτια τεχνητή γλώσσα, καταλήγει:

«Προϋπόθεση μιανής καλής πνευματικής μόρφωσης είναι η ελάφρωση από το βάρος των ξένων γλωσσών. Μι'ά τέτια μόρφωση θα μ'ας δώση πάλι ανθρώπους με γερά ένστικτα, με δημιουργικό μυαλό, ανθρώπους με πρωτοβουλία. Δημιουργική σκέψη βλέπομε σήμερα μόνο στους τεχνίτες, τους αρχιτέκτονες και τους έφευρέτες, γιατί, λαφρωμένοι από την παράδοση, το φαρμαλισμό και τον ιστορισμό, εργάζονται για την λύση των προβλημάτων του παρόντος, γιατί έλη τ'ους ή σκέψη και έλη τους ή δράση πηγάζει από τις ανάγκες της δικής τους προσωπικότητας και της σύγχρονης κοινωνίας. Γι' αυτό δ'εν είναι άδικο να παραβάλλη ο τεχνικός τή σκέψη του με το στοχασμό του καλλιτέχνη. Γιατί και οι δυο δραματίζονται. "Όχι από άφηρημένη σκέψη, αλλά από τή συρροή όλων των ψυχικών δυνάμεών τους, που αφήνουν σε μι'ά στιγμή να ξεπηδήση ή σπίθα της δημιουργίας».

Γι' αυτό, στο μέλλον, ή προαιρετική διδασκαλία τόσο των νέων, όσο και των αρχαίων γλωσσών θα διαρρυθμιστ'η διαφορετικά, παρά ως τώρα.

Η διδασκαλία αυτή, για να γίνη επιστημονική, δε θα χρειάζεται την ιστορική της Γραμματική, όσο ενδιαφέρουσα και αν είναι. Επιστημονική θα είναι άμα κάμη τ'ο μαθητ'η να αποκτήση τ'ο γλωσσικό αίσθημα της γλώσσας που μαθαίνει.

Πρέπει να μη ξεχνούμε τή διαφορά ανάμεσα στις νεώτερες και τις αρχαίες γλώσσες. Ότι δε μπορεί να γίνη μεταφορά από τις σημερινές γλώσσες στα αρχαία Έλληνικά ή Λατινικά. Θα ήταν κάτι τεχνητό, κάτι άφύσικο, αν δοκιμάζαμε να ανταλλάξωμε γλωσσικά σκέψεις τόσο διαφορετικών κοινωνιολογικών σταδίων. Τα αναγνωστικά μας βιβλία των ξένων γλωσσών καταστρέφουν τις γλώσσες όταν θέλουν να μεταφέρουν τή μι'ά στήν

ἄλλη. Ἡ μεταφορὰ ἀνάμεσα σὲ γλώσσες χωρῶν ποὺ περνοῦσαν σύγχρονα τὴν οἰκογενειαρχικὴ φάση εἶναι νοητὴ. Σήμερα ὁμοῦ στὸ σχολεῖο μᾶς δίνουν νὰ διαβάσωμε συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἐποχῆς γιατί ἄλλιως θὰ ζημιοῦνταν τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Λατινικά.

Ἡ διδασκαλία ὁμοῦ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν δὲ μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ στερηθῆ τῇ μετάδασῃ αὐτῇ ἀπὸ τῆ μιᾶ γλώσσα στὴν ἄλλη. Γιατὶ, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆ σύγκριση π. χ. μετὰ τὰ Γερμανικά, θὰ φανῆ ἡ γλωσσικὴ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ διαφορὰ τῶν ἄλλων λαῶν, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τοὺς δημοκρατικούς λαοὺς τῆς Δύσης ἢ τοὺς πρωτόγονους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται τὰ συνηθισμένα βιβλία ἀσκήσεων, ἀλλὰ, ὅταν οἱ μαθηταὶ ἀποκτήσουν κάποια σταθερότητα στὴ γλῶσσα, νὰ γίνεται ἡ ἀσκηση αὐτῇ μὲ ἐφημερίδες, μυθιστορήματα καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα. Ἔτσι τὸ μάθημα τῶν γλωσσῶν μεταβάλλεται σὲ θαυμάσιο μέσο κοινωνιολογικῆς σπουδῆς καὶ κατανόησης.

Τὰ φυσιογνωστικὰ μαθήματα καὶ τὰ Μαθηματικὰ δὲν εἶναι τόσο ἐπιβαρημένα ὅπως τὰ «ἀνθρωπιστικὰ» μαθήματα καὶ οἱ ξένες γλώσσες. Ἀλλὰ τὰ φυσιογνωστικὰ μαθήματα δὲν πρέπει νὰ γίνωνται μέσα στὴν τάξη, ἀλλὰ ἐξω στὸν κήπο, στὸ ἐργαστήρι. Ἔτσι ὁ Κβέλ λέει στίς προτάσεις του γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Βιολογίας :

«Στὸ κέντρο τῆς διδασκαλίας βρίσκεται ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μὲ τίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ κάθε εὐκαιρία γιὰ τὴν παρατήρηση φυτῶν καὶ ζώων, γιὰ καλλιέργεια καὶ πειραματισμό. Καὶ μόνο γιὰ συμπλήρωση τούτων νὰ χρησιμοποιοῦνται παρασκευάσματα, εἰκόνες, ἰχνογραφήματα, ἐγχειρίδια κλπ.

Ἡ Μόρφωση σὲ αὐτότελη παρατήρηση, αὐτότελη σκέψη γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ τὴ λειτουργία τῶν πραγμάτων, θέση ἐρωτήσεων πρὸς τὴ φύση καὶ ἀπάντησιν αὐτῆς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πειράματος, προσεκτικὴ ἐξαγωγή συμπερασμάτων, κατάταξη τῶν ἐννοιῶν. Ἰχνογράφηση. Χαρὰ γιὰ τὴ ζωντανὴ φύση, τὸ πλῆθος καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν μορφῶν τῆς. Ἀνάπτυξη ἐνὸς δυνατοῦ φυσικοῦ καὶ πατριωτικοῦ συναισθήματος».

Παίρνομε τίς φράσεις αὐτῆς ἀπὸ τὸ βιβλιάρκι «Συμβολὴ στὸ νέο σχολεῖο», ποὺ ἐβγαλε ὁ Oestreich στὴ σειρά τῶν παιδαγωγικῶν ἐκδόσεων τοῦ Δέμαν. Στὸ ἴδιον βιβλίον γράφει καὶ τὰ ἀκόλουθα : «Ἀπὸ τὸ ἑβδομο σχολικὸ ἔτος θὰ ἀρχίσῃ συστηματικὰ ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας. Ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα εἶπαμε, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ

δγαίναι από τή ζωή του σχολείου. Ἡ Φυσική καί Χημεία δέν πρέπει νά χωρίζωνται. Πρέπει νά εξετάζεται ἡ ἐμπειρία του μαθητῆ, εἴτε φυσική εἶναι, εἴτε χημική... Ἡ διδασκαλία ξεκινά από τήν ἐργασία, τὰ εργαλεῖα τῆς ἐργασίας καί τήν πορεία τῆς ἐργασίας. «Ὅλα αὐτά ἔχουν τή θέση πειράματος».

Δέ μπορούμε ἐδῶ νά εξετάσωμε ὄλες τίς λεπτομέρειες τῶν μαθημάτων αὐτῶν, ἀφοῦ καί ὁ σκοπός μας δέν εἶναι νά δώσωμε ἐδῶ τήν Διδακτική τῶν μαθημάτων. Νομίζομε ὅμως ὅτι καί στά φυσιογνωστικά μαθήματα καί στά Μαθηματικά ὑπάρχουν πολλά, πού πρέπει νά υπερνικηθοῦν.

Γιά τὸ μάθημα τῶν Μαθηματικῶν, οἱ Μύλλερ, Σέφλερ καί ὁ Oestreich λένε: «Ἡ διδασκαλία πρέπει νά ξεκινά από ἰδιαιτερά, χωριστά προβλήματα καί νά ἐπιδιώκη γενικά πορίσματα. Σκοπός τῆς πρέπει νά εἶναι ἡ ἱκανότητα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μαθηματικῶν κανόνων».

Ἀφήνομε τίς διδακτικές λεπτομέρειες καί διατυπώνομε γενικά: «Σέ ὄλα τὰ μαθήματα πρόκειται νά ἐλευθερωθοῦμε ἀπό τὸ δογματισμὸ τοῦ παλιοῦ σχολείου καί νά μποῦμε στὸ κράτος τῆς κίνησης, τῆς θέσης προβλημάτων.

Τί στάση ἔμως θά παίρναμε ἀπέναντι στὸ ἐρώτημα ἂν πρέπει, σὰν ἐπικουράκι τῆς ὄλης ἐργασίας τοῦ σχολείου, νά διδάσκεται μιὰ γενική φιλοσοφική σύνθεση;

Νομίζομε ὅτι ἡ σοβαρώτερη πλευρὰ τῆς Φιλοσοφίας ἐξετάζεται ἀπό τὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας ὅταν ἔχη ὀργανωθῆ κοινωνιολογικά: εἶναι ἡ φιλοσοφική θεμελίωση τῆς ἐκάστοτε κοινωνικῆς κατάστασης.

Νομίζομε ἀκόμα ὅτι τὰ φυσιογνωστικά καί μαθηματικά προβλήματα θά ἐξετάζωνται καί θά ἐμβαθύνωνται ἀρκετὰ μὲ τὴν κριτική ἐργασία τῶν παιδιῶν στὰ μαθήματα αὐτά. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ παιδιά θά εἶναι ἐλεύθερα νά ἀποτελοῦν ἐπιστημονικὲς ἐμάδες γιὰ τὴν ἐρευνα τῆς Φυσιολογικῆς καί Ψυχολογίας καί ἴσως καί τῆς Λογικῆς, τῆς Ἠθικῆς καί τῆς Κοινωνιολογίας.

Ἐννοοῦμε δέβαια τὴν τάση καί τὴν ἐπιθυμία τοῦ σημερινοῦ μας ἀνωτέρου σχολείου νά δημιουργήσῃ τὸ μάθημα τῆς φιλοσοφικῆς Προπαιδευτικῆς. Μὲ τὸ σημερινὸ χωρισμὸ τῶν διαφόρων μαθημάτων καί τὴν ἀτελεῖωτη εἰδίκευση καθὼς καί μὲ τὸν αὐτοματισμὸ πού ἐπικρατεῖ σ' ὄλη του τὴν ἐργασία, εἶναι εὐλόγο νά ζητᾶ νά δημιουργήσῃ μιὰ σύνθεση, ἓνα συγκεντρωτικὸ κρῖκο, πρὸς τὸν ὅποιον νά τείνουν ὄλες οἱ διαφορετικὲς καί ἀντιθετὲς ἐπιθυμίαι καί τάσεις. Τὸ σχολεῖο ὅμως τοῦ μέλλοντος δέν ἔχει ἀνάγκη νά δημιουργήσῃ μιὰ τέτλια τεχνητὴ συγκέντρωση. Ἀπὸ τὴ σημερινὴ αὐτὴ ἐπιθυμία τοῦ σχολείου, ὁ κοινωνιολό-

γος βλέπει να βγαίνει ο πόθος του, να βγει έξω από το γκρέμισμα του καπιταλισμού. Βγαίνει όμως ακόμα ή ανικανότητα να δημιουργήσει ανάμεσα στα μαθήματα μια δημιουργική ένότητα. Ο Γκαίτε λέει πολύ σωστά: «Τό άσχημο είναι ότι ή μια σκέψη δε βοηθά και δεν συντρέχει την άλλη. Ο άνθρωπος που είναι από φύση σωστός βλέπει ότι οι σκέψεις και οι επινοήσεις του ανθρώπου είναι ελεύθερες να χρησιμοποιούνται από τον καθένα». Το αγόρευτο του μέλλοντος με ανθρώπους που από φύση είναι σωστοί, έχει την ένότητα μέσα του στο κοινό έργο του. Δεν έχει ανάγκη από ιδιαίτερο μάθημα Φιλοσοφίας, Ηθικής και Θρησκείας. Αφήνει στο κάθε μέλος της την ελευθερία να φροντίξει μόνο του για τις θρησκευτικές, τις ηθικές, και φιλοσοφικές του ανάγκες, χωρίς να φοβάται τη διάσπαση της ένότητάς του. Γιατί ή ένότητά του βγαίνει από μια Κοινότητα; που είναι ή ίδια ένιατα, επειδή δε χωρίζεται σε τάξεις, ούτε καταπιέζει τα μέλη της.

Η επιστήμη και ή τέχνη ανήκουν σ' όλόκληρο το λαό. Ο καθένας πρέπει να συμμετέχει σ' αυτές. Επιστήμη και τέχνη πρέπει να βοηθούν τον καθένα πολίτη να συνεργάζεται για μια συστηματική και σκόπιμη ανανέωση της ανθρωπότητας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ, ΤΟΝ ΙΔΕΑΛΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΥΛΙΣΜΟ

Ἡ οἰκογενειαρχικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς γελοιοποιεῖ τὶς σκέψεις γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ὁμάδα καὶ ἀπὸ τῆ μιᾶ ἀστειεύεται ἀνόητα καὶ λέει πῶς, ἐνῶ ζητοῦμε ὁ καθένας νὰ εἶναι ὑπεύθυνος μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀναγνωρίζομε μαζί τὸ καθῆκον τῆς ἀμοιβαίας ὑποστήριξης τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μᾶς κατηγορεῖ ὅτι δὲν ἔχομε ἀρκετὸ ὁμαδικὸ πνεῦμα.

«Γιατὶ εἶναι φανερὴ ἀντινομία, ὅτι τὸ ἄτομο καὶ ἡ ὁμάδα προσδιορίζονται ἀμοιβαία, ὅτι ἡ τέλεια ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου γίνεται μόνο μέσο τῆς ὁμάδας καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ ὁμάδα προάγεται μόνο μὲ τὴν αὐθυποταγὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἀντινομία αὕτη στηρίζεται στὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου σὰν ζῶου πολιτικοῦ. Ὁ ἀνθρώπος μπορεῖ νὰ βοηθῆ μόνο σὰν κοινωνικὸ ὄν».

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ στηρίζει ὁ συγγραφέας τὴ θέση του ἀπέναντι στοῦ μᾶθημα τῆς Ἱστορίας, σὰν ἓνα σημαντικώτατο μέσο τῆς ἀγωγῆς, μὲ βάση τὴν ὁμάδα.

Πρέπει πρῶτα νὰ ἐπεξηγήσωμε τὴν ἔννοια «προσωπαρχικὴ ἐποχὴ», ἀφοῦ καὶ ὁ Müller-Lyer, στὴν ἀρχὴ, στὴ θέση τοῦ ὄρου αὐτοῦ, χρησιμοποιοῦσε τὸν ὄρο «ἀτομιστικὴ ἐποχὴ». Λέει⁽¹⁾: «Ὁ ὄρος ὅμως αὐτὸς ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι ὁ ἀτομισμός, σὰν ἀντίθεση πρὸς τὸ σοσιαλισμό, παρουσιάζει μιὰ μονομέρεια στὴν ἐξέλιξη τοῦ χαρακτήρα, ἐνῶ ἡμεῖς, μὲ τὸν ὄρο «ἀτομιστικὴ ἐποχὴ» δὲν ἐννοοῦμε τὴ μονομέρεια αὕτη». Μὲ τοὺς ὄρους «ἀτομιστικὴ» ἢ «προσωπαρχικὴ» ὁ Müller-Lyer ἐννοεῖ τὴν «κοινωνικά-ἀτομιστικὴ», μιὰ δηλαδὴ κατάστασι τῆς κοινωνίας, ὅπου συνδυάζεται ἡ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐλευθερία κάθε χωριστῆς προσωπικότητας μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ κοινωνικοποίηση ὁλόκληρης τῆς ζωῆς. Λέει :

«Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες πλάνες τῆς ἐποχῆς μας εἶναι

1. «Phasen der Liebe», σελ. 68.

ὅτι, ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ὁ ἀτομισμὸς ἀποτελοῦν ἀσυμβίβαστες ἀντιθέσεις. Αὐτὸ ὅμως εἶναι τότε μόνον δυνατὸν, ὅταν στὸ σοσιαλισμὸ βλέπωμε τὴ βλαπτὴ ἐξομοίωσιν ὅλων, βλέπωμε μιὰ στρατιωτικὴ ζωὴ κάτω ἀπὸ τὴν τεχνητὴ διοίκησιν καὶ κηδεμονίαν τοῦ κράτους ἢ ὅταν βλέπωμε μιὰ καθολικὴ γραφειοκρατία, ἕνα κομμουνισμὸ τῶν τεμπέληδων εἰς βάρος τῶν ἐργατικῶν μὲ τὴν ἄρνησιν κάθε προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἢ τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ κάθε εὐγενικῆς ἀμιλλας. Τὸ ἀληθινὸ νόημα ὅμως τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἶναι κάτι πολὺ διαφορετικόν. Εἶναι ἡ συνένωσις τῶν δυνάμεων γιὰ τὴ λύσιν δυσκολώτερων προβλημάτων, παρὰ πού μπορεῖ νὰ λύσῃ ὁ χωριστὸς ἄνθρωπος. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη δυνατὴ αὐξήσις τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων μὲ τὴ συνεργασίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀληθινὸς ἀτομισμὸς δὲ σημαίνει τὴν ἀναρχίαν οὔτε τὴν κυριαρχίαν μιανῆς μικρῆς μειοψηφίας, τῆς πλουτοκρατίας, παρὰ σημαίνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, πού δὲν ἔχει ἄλλα ὄρια παρὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων ἀτόμων»⁽¹⁾.

Ἄλλοῦ πάλι λέει :

«Ὅσο καλύτερα εἶναι ὀργανωμένη ἡ κοινωνία, τόσο πικρὸ πλούσιον καὶ τόσο πικρὸ δυνατὸν εἶναι, καὶ τόσο πικρὸ πλούσιον καὶ τόσο πικρὸ δυνατὸς—φυσικῶς μὲ μιὰ δίκαιη κατανομὴ τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας—εἶναι καὶ ὁ κάθε χωριστὸς πολίτης».

Ἔτσι ἐκφράζεται μὲ τὸν χτυπητότερον τρόπο ἡ ἀμοιβαία σχέση ἀνάμεσα κοινωνία καὶ ἄτομον.

Τι εἶναι ὅμως ἡ «κοινωνία», πού ὅπως εἶδαμε στὸν πρῶτον τόμον τῆς μελέτης τούτης, μεταφυτεύεται στὴν ἀγωγή; Ὁ Κούνοβ λέει σχετικῶς :

«Περιεχόμενον τῆς κοινωνίας γιὰ τὸν Μάρξ εἶναι ὁ κόσμος τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ικανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν, ὁ κόσμος τῆς οικονομικῆς κίνησεως καὶ τῶν ὕλικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πού πηγαίνουν ἀπ' αὐτὴ καὶ τῶν πνευματικῶν σχέσεων ἀνθρώπου μὲ ἄνθρωπον πού πηγαίνουν ἀπὸ τίς ὕλικές σχέσεις.

Μέλος τῆς κοινωνίας εἶναι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐφόσον ἐρχεται σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μέσῳ μιᾶς οικονομικῆς ἐνέργειας (ἐργασία γιὰ τὴν ὕλικὴν ζωὴν) καὶ μετέχει σὲ μιὰ οικονομικὴ ἐνέργεια τῆς κοινωνίας. Σήμερα, δηλαδή εἶναι μέλος τῆς κοινωνίας ὡς ἐπιχειρηματίας, ἡμερομισθίος ἐργάτης, τεχνίτης, ἐργοστοσιάρχης, τραπεζίτης, ἔμπορος, μηχανικὸς κ.λ.π. Τὰ ταξικὰ στρώματα, σύμφωνα μ' αὐτό, δὲν εἶναι κρατικὸν δημιούργημα, ἀλλὰ κοινωνικόν. Ἡ κοινωνικὴ τάξις δὲν εἶναι κρατικὴ διαρρύθμισις, παρὰ εἶναι κοινωνικὸν στρώμα, πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν οικονομικὴ διαίρεσιν τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ δεσμὸς πού συγ-

κρατεί την κοινωνία δὲν εἶναι ἡ κρατικὴ βία, παρὰ ἡ βία ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ ἀνάγκες τῆς ἴδιας τῆς κοινωνίας.

Ἀντίθετα, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσο μόνο μέλος τῆς κρατικῆς κοινωνίας ὅσο εἶναι ἐνωμένος μαζί της μὲ κρατικὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ὅσο εἶναι συμπολίτης *conpitoyen*, καὶ σὰν τέτοιος ὑποτάσσεται στὶς κρατικὰς νομικὰς διατάξεις. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι καὶ μέλος τοῦ κράτους στὴν ιδιότητά του ὡς ἄστος, ὡς ἐργάτης, μηχανικὸς ἢ ἔμπορος, παρὰ στὴν ιδιότητά του ὡς νομικὸς μέτοχος σὲ μιὰ πολιτικὴ κοινωνία καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς*⁽¹⁾.

Σύμφωνα μὲ τὸν ἰδεατὸ αὐτὸ χωρισμὸ κοινωνίας καὶ κράτους, τὸ σχολεῖο κατὰ πρῶτο λόγο εἶναι μιὰ κοινωνικὴ λειτουργία, ὄχι κρατικὴ. Ὁ κόσμος τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἱκανοποίησός τους δημιουργεῖ στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα, τὸ ἀνώτερο σχολεῖο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τις ἀνάγκες τοῦ ἀστοῦ καὶ τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς πόθους τοῦ ἴδιου ἀστοῦ. Ὁ ἀστὸς δηλαδὴ ἴδρυσεν τὸ ἕνα σχολεῖο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸ ἄλλο σχολεῖο γιὰ τοὺς ἄλλους, κείνους δηλαδὴ ποὺ ἐκμεταλλεύεται, τοὺς προλετάρους. Ὁ κόσμος τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἱκανοποίησός τους ὅμως, στὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα, θὰ ξέρῃ μόνο τὸ ἕναίτιο σχολεῖο, ποὺ θὰ ἱκανοποιῇ συστηματικὰ τις πνευματικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἀνάγκες ὁλόκληρου τοῦ λαοῦ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τάξεις.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ—ἐφόσον τὸ σχολεῖο τοῦ μέλλοντος θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν κοινωνία—μποροῦμε νὰ ποῦμε κοινωνιολογικά, ὅτι σ' αὐτὸ τονίζεται περισσότερο τὸ ὑπερατομικὸ, τὸ κοινωνικόν. Καὶ τότε θὰ μᾶς τεθῇ ἡ ἐρώτησις: «Καὶ πῶς θὰ βρῆ τότε ἡ προσωπικότητα τὰ δικαιώματά της; Μήπως ὁ μαρξισμὸς δὲν βλέπει τοὺς ἀνθρώπους σὰν μέλη μᾶς ἀγέλης; Μήπως δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἀπρόσωπη ὁμοιομορφία τῆς μάζας;

Ὁ Καούτσκυ ἐξεφράστηκε μιὰ φορὰ βασικὰ στὸ πρόβλημα τῆς σχέσης ἀτόμου καὶ κοινωνίας: Λέει: «Ἐκεῖνο, ποὺ λέμε κοινωνία, εἶναι τὸ σύνολο τῶν σχέσεων τῶν ἀτόμων, ποὺ ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τους. Ἡ ἱστορία παύει ἐκεί, ποὺ οἱ ἱστορικὲς ἀποδείξεις δὲν ἔχουν πιά νὰ μᾶς ποῦν τίποτα γιὰ τὴ δράση τῶν χωριστῶν ἱστορικῶν προσωπικότητων. Ἡ ὀλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας διακρίνεται ἀπὸ τὴ μέχρι σήμερα ἀντίληψη τῆς ἱστορίας, ὄχι γιὰτὶ στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα παραβλέπει τις ἱστορικὲς προσωπικότητες, παρὰ γιὰτὶ δὲν σταματᾷ στὶς μεγάλες αὐτὲς χωριστὲς προσωπικότητες ποὺ φαίνονται πῶς εἶναι οἱ μόνοι φορεῖς τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης.

1. Heinrich Cnuow : «Die Marxsche Theorie», τόμ. 1, σελ. 253.

Γιὰ μᾶς ἡ ἱστορική ἐξέλιξη εἶναι τὸ προῖον ὄλου τοῦ λαοῦ, ὄλων τῶν προσωπικοτήτων, πού λαβαίνουν μέρος α' αὐτῆ. Ἄ κόμα καὶ τὸ δυνατώτερο άτομο δὲ μπορεί ποτὲ νὰ ἔχη τὴν ἐπίδραση πού ἔχει τὸ σύνολο τῆς μάζας. Γιὰ νὰ καταλάβωμε ὁμως τὴν ἱστορική ἐξέλιξη, πρέπει νὰ γνωρίσωμε τίς δυνάμεις, πού κινοῦν τὴ μάζα.

Μπροστά μας λοιπὸν ἔχομε μιὰ ἱστορική προσωπικότητα, πού πρέπει νὰ τὴν καταλάβωμε. Ὑστερα πρέπει νὰ ἐρευνήσωμε ποιὲς κοινὲς τάσεις ἔχει μὲ τὰ κοινωνικά φαινόμενα τῆς ἐποχῆς τῆς καὶ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ποιὲς ἀποτελοῦν τὴν ἰδιαιτέρη προσωπική τῆς φύση. Ὅταν τὸ βροῦμε κι' αὐτό, τότε πρέπει νὰ ἐξεικιάσωμε κατὰ πόσο τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ ἡ ζωὴ ἐπηρέασαν τὴν προσωπικότητα στὴν ἰδιαιτέρη προσωπική τῆς φύση. Καὶ ὅταν τὸ βροῦμε κι' αὐτό, τότε θὰ δοῦμε ὅτι μένει ἀκόμα κάτι ἀπὸ τὸ άτομο, πού μόνο ἀπὸ τίς ἐμφυτεῖς κλίσεις καὶ τάσεις του μπορεί νὰ ἐξηγηθῆ. Ἐδῶ ὁμως πρέπει νὰ σταματήσῃ ὁ ἱστορικός.

Τὸ κάτι αὐτὸ ὁ Καούτσκυ θέλει νὰ ἀφήσῃ νὰ τὸ ἐρευνήσουν ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ φυσικός. Κεῖνο πού θὰ ἐρευνήσῃ ὁ καλλιτέχνης, ὁ παιδαγωγός, εἶναι ἡ μεταφυσική, ἡ κοσμικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν παραγνωρίζομε λοιπὸν τὴν ἀξία τῶν μεταφυσικῶν αὐτῶν δυνάμεων, πού δὲ μπορούν νὰ συλληφθοῦν κοινωνιολογικά. Καὶ ἐπιθυμοῦμε μάλιστα νὰ τονίσωμε ὅτι τίς δυνάμεις αὐτὲς μπορεί περισσότερο νὰ καλλιεργήσῃ ἡ νέα κοινωνία καὶ τὸ νέο σχολεῖο, παρὰ ἡ παλιὰ κοινωνία καὶ τὸ παλιὸ σχολεῖο. Πολλὲς φορὲς ὡς τώρα μιλήσαμε γιὰ τίς μεταφυσικὲς ἀξίες, στὶς ὁποῖες ἰδιαίτερα στηρίζεται ἡ νέα κοινωνία. Μιλήσαμε γιὰ τὴν κατακόρυφη δύναμη ἀδυνάτων φύσεων, πού ὀδηγεῖται ἀπὸ ἐκλεκτοὺς ὀδηγούς (1). Καὶ νομίζομε ὅτι ἡ ομάδα εἶναι τὸ καλύτερο ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας μέσα στὸ πλαίσιο τῆς κοινωνίας. Ὡς τώρα ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητας ἀνταποκρινόταν στὴν ἔννοια τοῦ ἀτομισμού καὶ ἐνὸς παρεξηγημένου δαρβινισμού, δηλαδὴ στὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυρότερου, ἀνταποκρινόταν στὴν ἀντίληψη τῆς ἀσπλαχνῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης. Τὴν ἔννοια αὐτὴ καλλιεργοῦσε τὸ καλὸ σχολεῖο βάζοντας γιὰ ἀρχὴ τῆς σχολικῆς ζωῆς τὸν πόλεμο ὄλων ἐνάντια σ' ὄλους καὶ κάνοντας τὸ δάσκαλο νὰ αἰσθάνεται τὴ μεγαλύτερη δυσπιστία πρὸς τοὺς μαθητὰς του, τὸ διευθυντὴ νὰ αἰσθάνεται τὴ μεγαλύτερη δυσπιστία πρὸς τὸ δάσκαλο καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς πρὸς τὸ διευθυντὴ, τὸ δάσκαλο καὶ τοὺς μαθητὰς.

Οἱ ἔννοιες κοινωνία καὶ ομάδα δὲν ἔχουν τὸ ἴδιο περιεχόμενο. Ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας εἶναι λογικὴ ἔννοια. Στηρίζεται στὴν ὁργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ ἔννοια τῆς ομάδας εἶναι ὑπερλογικὴ. Στηρίζεται στὴ διοργάνωση ἀνθρώπων. Τὸ σχολεῖο δὲν εἶναι ἀκόμα ομάδα. Τὸ σημερινὸ μάλιστα οὔτε κἀν νὰ λέγεται.

Τὸ σχολεῖο ὁμῶς τοῦ μέλλοντος πρέπει σιγὰ-σιγὰ νὰ ἀποβῆ ομάδα. Γύρω ἀπὸ τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς καλύτερους μαθητὰς θὰ σχηματισθοῦν μικρότερες ομάδες μαθητῶν. Οἱ ομάδες αὐτὲς θὰ συνεργάζωνται γιὰ τὸ ὅλο ἔργο τοῦ σχολείου, γιὰ τὴ σχολικὴ Κοινότητα. Ἔτσι τὸ σχολεῖο τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι μιὰ μεγάλη μορφωτικὴ κοινωνία.

Καὶ σιγὰ-σιγὰ οἱ δυνάμεις ἀπλώνονται πρὸς τὴν κοινωνία τοῦ λαοῦ, πρὸς τὴν κοινωνία τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅσο πὸ πολὺ προάγονται οἱ λογικοὶ παράγοντες μιανῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς ὁργάνωσης, τόσο περισσότερο δυναμώνονται καὶ οἱ παράλληλες ψυχικὲς σχέσεις τῶν λαῶν.

Μέσα στὸ πλαίσιο τέτοιων ομάδων θὰ ἀναπτύσσονται οἱ προσωπικότητες θρημμένες μὲ τὸ κοσμικὸ πνεῦμα. Ὅχι μὲ τὸ πνεῦμα νὰ μαζέψουν πολλοὺς γύρω τους, νὰ ἐξουσιάζουν, νὰ ὑποχρεώσουν πολλοὺς, παρὰ μὲ τὸ πνεῦμα, νὰ κáμουν ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο ἐλεύθερους καὶ αὐτότελους.

Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ Σοσιαλ-δημοκρατία τῆς προσωπαρχικῆς ἐποχῆς. Ἡ «Σοσιαλ-δημοκρατία» αὕτη ἀναπτύσσεται τόσο περισσότερο, ὅσο ὁ καιθένας καταπνίγει μέσα του τὴ θέληση τῆς ἰδιοκτησίας.

Καὶ ἔτσι φτάνομε στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπου ὁ Φίχτε καὶ ὁ Μάρξ δίνουν τὰ χέρια, ὅπου ἡ αὐστηρὴ οἰκονομικὴ ἐξέταση τῶν πραγμάτων συναντᾶται μὲ τὴν αὐστηρὴ ἰδεαλιστικὴ, ὅπου οἱ πόλοι τῶν δύο τούτων ἐνοιῶν συναντῶνται.

Θυμίζομε στὸν ἀναγνώστη κεῖνὰ, ποὺ λέγαμε στὸν α' τόμο γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὸ κράτος, ὅταν ἀποδεικνύαμε τὸ κράτος ὄργανο τῆς παλιᾶς οἰκογένειας (1).

Τὴ σχέση τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ κράτους καταλαβαίνει κανεὶς καλύτερα ὅταν παρακολουθήσῃ τίς παρατηρήσεις τοῦ δικαστῆ Δρ. Δάντσιγκερ στὴ μελέτη του: «**Ἡ νεολαία στὸ σημερινὸ δίκαιο**». Ἡ ἀπόδοση ἀπὸ μέρος τοῦ κράτους, τοῦ δακταίου στὴν οἰκογένεια χαρακτηρίζεται ὡς ἐξῆς: «Προνομιούχα θέση τῆς οἰκογένειας μπροστὰ σὲ ἄλλους δεσμούς τοῦ ἔρωτα. Ἀνάλογα μ' αὐτὸ προτίμηση τῶν παιδιῶν πρὸ γεννιῶνται ἀπὸ τέτοιες προνομιούχες ἐνώσεις. Κυριαρχικὴ θέση τοῦ ἄλλα μίς

1. Στὸ α' κεφάλαιο τοῦ α' τόμου «Ἡ συγκρότηση τῆς Κοινωνίας».

στην οικογένεια. Σχεδόν απόλυτο δικαίωμα ιδιοκτησίας των γονέων και προπάντων του πατέρα άπάνω στα παιδιά. 'Εξαιρετική σημασία των περιουσιακών διατάξεων».

Περισσότερο ενδιαφέρονσα είναι η θέση του εξώγαμου παιδιού: «επακεφαλής των σχετικών διατάξεων βρίσκεται η φράση, ότι το εξώγαμο παιδί και ο πατέρας του δεν είναι συγγενείς». Αυτό φυσικά άφορά τα περιουσιακά ζητήματα.

Το εξώγαμο δηλαδή παιδί δεν κληρονομεί τον πατέρα του. 'Ο πατέρας όμως δε μπορεί να παντρευτή την εξώγαμη κόρη του.

«Μά και η εξώγαμη μητέρα δεν έχει τη νομική θέση της έγγαμης. Δεν της αναγνωρίζεται δικαίωμα άπάνω στα παιδιά της. Και εδώ ο νομοθέτης δεν της έχει καμμιά εμπιστοσύνη. Γι' αυτό της άφαιρεί το ούσιωδέστερο, δηλαδή την επίβλεψη της περιουσίας τους, «επειδή, λέει πολλές φορές είναι σπάταλη και επιπόλαια, και επειδή δεν πρέπει, για την ανηθικότητα που έκαμε, να άποκτήση άμοιβή». Όπως βλέπομε: «Εξώγαμη μητρότητα και ανηθικότητα είναι για το νομοθέτη το ίδιο πράγμα».

Στη Γερμανία όμως έχουμε κάθε χρόνο περί τα 160.000 εξώγαμα παιδιά. Πολλές φορές όμως η φροντίδα για τα εξώγαμα παιδιά είναι μεγαλύτερη παρά για τα νόμιμα, επειδή τα σχετικά δικαστήρια εξασκοούν αυστηρό έλεγχο. Όπως λέει ο Αύγουστος Φόρελ: «Τι ύψος άνοησίας, άμάθειας και άποκρισίας κρύβεται στην άγωγή της νόμιμης οικογένειας με το κυριαρχικό δικαίωμα των γονέων!» 'Η βουλευτίνα του Ράιχσταγ Άντωνία Πφύλφ λέει: «'Η οικογένεια, πού, τόσο στο κοινοβούλιο, όσο στην Έκκλησία, καθώς και στην καλή και στην κακή βιβλιογραφία, την άνακηρύσσουν ως το μοναδικό τόπο της άγωγής της νεολαίας, είναι στην πραγματικότητα ο τόπος που από τις 100 περιπτώσεις στις 10 μόνο μπορεί ν' αναπτυχθῆ κανονικά η νεολαία».

Το Σύνταγμα όμως της Βαϊμάρης, τυπικό έργο της οικογενειαρχικής παράδοσης, κηρύσσει: «Το πολίτευμα προστατεύει το γάμο ως τη βάση της οικογενειακής ζωής και της διατήρησης και άύξησης του έθνους»... «'Η διατήρηση, έξυγίανση και κοινωνική προαγωγή της οικογένειας είναι έργο του κράτους και των κοινοτήτων».

Όλα αυτά βέβαια είναι ώραία λόγια πίσω από τα όποια όμως κρύβεται το ζήτημα της ιδιοκτησίας, όπως βγαίνει από το άστικό δίκαιο.

Κανείς όμως δε μπορεί να έχη δικαίωμα ιδιοκτησίας άπάνω στον άλλο, καθώς και κανείς δεν έχει δικαίωμα να διορθή τον έναντι του στον άλλο. Τα παιδιά μας, οι γονείς μας, οι έγγαμοι άντρες μας και οι έγγαμες γυναίκες μας πρέπει να δέ-

σούν καλά στη ψυχή τους ότι δεν ανήκομε σε κανένα άνθρωπο, σε κανένα πρόσωπο. Ανήκομε μόνο σε ιδέες, σε προβλήματα. Δεν είμαστε ούτε οι παράσιτοι πλούσιοι, ούτε οι φτωχοί ελεύθεροι. Η λυρική μας ποίηση άρχισε κιόλας να δεχεται την ιδεολογία αυτή της νέας κοινωνίας.

Γιατί οι ρίζες του καπιταλισμού βρίσκονται στο σεξουαλισμό, στο δικαίωμα ιδιοκτησίας άπάνω στην πόρνη, πού την πληρώνει στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας άπάνω στην έγγαμη γυναίκα, πού μολαταύτα δίνει και την προίκα της. Η δομή του παρασιτισμού, πού ζήμέσα στον καθένα από μās, να αναπτυχθούμε δηλαδή και να αυξηθούμε—πνευματικά και ψυχικά, σωματικά και οικονομικά—είς βάρος των άλλων, με όσο το δυνατό λιγότερη προσωπική μας εργασία και εθύνη, να πιδ είναι το σπέρμα, από το οποίο γεννιέται κάθε πορνεία μέσα και έξω από το γάμο. Γιατί όπως ακριβώς ή σχέση του εργοδότη και του εργολάβου διέπεται σήμερα από την άρχή της οικειοποίησης ξένης αναποζημιωτής εργασίας, έτσι κανονίζεται από την ίδια άρχή και ή σχέση του έγγαμου άντρα πρὸς τή γυναίκα του.

Τή σκέψη αυτή της ιδιοκτησίας δεν τή συναντούμε πιά σήμερα με τή παλιά βίανυση μορφή της φεουδαρχικής θητείας, τή συναντούμε όμως με χίλια δυὸ περικαλύμματα: Στις μετοχές των εταιρειών, στους ιδιοκτήτες μονοπωλίων, άνθρακωρυχείων και μεταλλείων, σε όλα τὰ φιλοδωρήματα, τις προμήθειες τὰ μερίσματα κ.λ.π. Τή συναντούμε στους άστικούς πόθους των εργατών, στις μισθολογικές κλίμακες, στις μισθολογικές τάξεις των υπαλλήλων, τή συναντούμε στα έλατήρια πού κανονίζουν την εκλογή του επάγγελματος και τή μόρφωση των παιδιών.

Η σκέψη της ιδιοκτησίας διαπέρνα σήμερα δλη την εκπαίδευσή μας: Οι γλώσσες, ή «άπόκτηση» γνώσεων, ή «άπόλαυση» τέχνης, να τί έξουσιάζει σήμερα τὰ σχολεία μας τον «πολιτισμό» μας. Ο μορφωμένος σήμερα θέλει να είναι πανταχού παρών, χωρίς να αναλαβαίνει πουθενά εθύνη ή ύποχρέωση.

Πάντα, σ' όλα τὰ ζητήματα της μόρφωσης, ως τις προφητείες μοντέρνων προφητών για έξωτικές περιέργες αλήθειες, πρόκειται για τον κόθο της κατάκτησης της ιδιοκτησίας. Σ' όλες τις δημόσιες περιοχές της κρατικής έξουσίας, στο δίκαιο και την άσκηση του δικαίου, στο στρατό και το στόλο, στη διδασκαλία και την άγωγή, παντού πρόκειται για ένα μόνο πράμα: τή διατήρηση κληρονομημένης ιδιοκτησίας, ιδιοκτησίας πλούτου, γυναικών, μόρφωσης, προνομίων.

Τὸ ζήτημα της οικογένειας, τὸ ζήτημα των κληρονομικών δικαιωμάτων, ή θέση της γυναίκας, τὰ εκπαιδευτικά προβλήματα, να ποιες είναι οι επάλξεις, πού άπάνω τους ενεργείται ή πάλη

ανάμεσα στην παλιά και τη νέα κοινωνία.

Και αν ακόμα δημιουργήσουμε νέες συνθήκες του γάμου με οικονομική αυτοτέλεια του άντρα και της γυναίκας, και αν ακόμα εδολύνουμε και άπλοποιήσουμε το νοικοκυριό του σπιτιού, και αν ακόμα δημιουργήσουμε νέα σχολεία και νέους νόμους και αν ακόμα φέρουμε το σοσιαλισμό, αν ακόμα θέσουμε στην κοινή εκμετάλλευση το έδαφος, τα παραγωγικά μέσα, τις πηγές των φυσικών δυνάμεων, τα συγχωινωνιακά μέσα—πάντα το βασικό πρόβλημα είναι τούτο: Μπορούμε να υπερνικήσουμε μέσα μας τη σκέψη της ιδιοκτησίας; Μπορούμε να την αντικαταστήσουμε με την κεντρική δύναμη της ζωής μας, την *αγάπη*; Και εδώ επαναλαμβάνουμε κείμενο που αναπτύξαμε διεξοδικά στο συνέδριο της «Γενεύενη»: «Οτι στο νέο κράτος, οτι στη νέα οικογένεια, το πραγματικό νέο είναι οτι αγάπη δέ σημαίνει πια δέσμευση, δέν σημαίνει πια κατάκτηση, αλλά σημαίνει να βοηθάς τον άλλο να πετύχη τη μεγαλύτερη αξία της ύπαρξης του.

Αυτό το αισθανόταν και ο Ίψεν όταν έλεγε στους εργάτες: «Πρέπει να μπη ένα ευγενικό στοιχείο στην κρατική μας ζωή, στην κυβέρνησή μας: στη λαϊκή μας αντιπροσωπεία και στον τύπο μας. Βέβαια δέν έννοω τους ευγενείς από καταγωγή, ούτε τους άριστοκράτες στο χαρακτήρα, στην θέληση και στην διάθεση».

«Ετσι, ή οικονομική έρευνα μās φέρνει σ' ένα άπόλυτα ιδεαλιστικό και ήθικό πρόβλημα. Έτσι συμφιλιώνονται υλισμός και ιδεαλισμός.

«Έτσι δημιουργείται ή σοσιαλιστική άριστοκρατία, που το κύριο έργο της είναι ή καταπολέμηση της ανθρώπινης δυστυχίας. Άλλά και ή καταπολέμηση αυτή, τότε μόνο θα πετύχη, όταν ύψωθοϋμε έσωτερικά σε καθαρό άνθρωπισμό, όταν μέσα στον καθένα μας ένωθοϋν ο Φίχτε και ο Μάρξ, ο Βολταίρος και ο Χέλντελιν. Αϋστηρή οικονομική σκέψη και μαζί άτένιση προς τις ιδέες, καθαρός λογικός στοχασμός και μαζί μυστικιστική διάθεση!

«Όρθολογισμός και μυστικισμός δέν είναι αντιθέσεις που ή μια άποκλείει την άλλη, παρά άποτελοϋν μια αναγκαία συμπλήρωση. Ζοϋμε σε μια εποχή, που κάθε τίμιος άνθρωπος μπορεί να είναι ορθολογιστής και μαζί και μυστικιστής. Οι λέξεις αυτές πηραν τη σημασία, που έχουν, τότε που, από τη μία, ζητούσαν να εξηγήσουν όλα τα προβλήματα από το μεταφυσικό, το άπόλυτο, το δόγμα, από την άλλη πάλι ζητούσαν να εξηγήσουν τα ίδια προβλήματα από τον ορθολογισμό και όλα τα έκαναν σχετικά. Τη στιγμή όμως που θα έχωμε το ένστικτο του συνόρου ανάμεσα στους δυο αυταύς κόσμους μπορεί ένα πρόσω-

πο νὰ εἶναι ὀρθολογιστὴς καὶ μαζὶ καὶ μυστικιστὴς. Μὲ αὐτὸ δὲ θέλομε νὰ ποῦμε ὅτι στὴ σφαῖρα τοῦ μυστικισμοῦ δὲν ὑπάρχουν νόμοι. Ὑπάρχουν, ἀλλὰ νόμοι διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Νόμοι ποὺ μόνο τοὺς μαντεύομε, ποὺ τοὺς ζοῦμε ἀμυδρά, μὲ κάποιον δέος, μὰ ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς ἀποδείξωμε, οὔτε νὰ τοὺς διαμορφώσωμε».

Θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα εἶναι τὰ κεντρικὰ προβλήματα τοῦ μέλλοντος. Καὶ ὅταν μᾶς ἐρωτήσουν, τί πρέπει νὰ γίνῃ; Νὰ ἀλλάξωμε τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἢ νὰ ἀλλάξωμε τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους; ἑμεῖς θὰ ἀπαντήσωμε: Νὰ ἀλλάξωμε καὶ τὰ δύο, ὅχι τὸ ἓνα χωρὶς τὸ ἄλλο.

«Ὁ ἑπαισταντικὸς ἀνθρώπος τῆς δράσης, αὐτὸς εἶναι, ὁ μόνος συναδελφικὸς ἀνθρώπος. Ὁ ἱεροκῆρυκας τῆς Κυριακῆς εἶναι ὁ κουδουνάτος τοῦ παλιοῦ δικαίου. Καθησυχαστὴς καὶ καταπραϋντὴς, ἀλλὰ καὶ διατηρητὴς τῆς δυστυχίας. Ὁ ἀληθινὸς ὄμως, ὁ δυνατὸς, ὁ πραγματικὸς εἰρητισμὸς, εἶναι ἡ πάλη, εἶναι ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ καθενὸς—χωριστοῦ ἀνθρώπου καὶ λαοῦ—μὲ τὸ ψηλότερό του νόημα. Ὁ ἐσωτερικὸς ἀνθρώπος καὶ οἱ συνθηκῆς τῆς ζωῆς, καὶ τὰ δύο πρέπει νὰ ἀλλάξουν... Ἄλλοι φωνάζουν γιὰ τὴν ἠθικότητα, ἄλλοι γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ, πρέπει καὶ τὰ διὸ ν' ἀλλάξουν. Ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος, μὰ καὶ ἰσχυρότερη ἑμαδικὴ συνείδηση, καὶ τὰ δύο!» (1)

Ἐξετάζοντας ὁ Müller-Lyer τὸ παρελθόν, σὲ ἀντιπαράβολῃ πρὸς τὴ σοσιαλιστικὴ ἀριστοκρατία τοῦ μέλλοντος, διατυπώνει: (2)

1. Στὴ φεουδαρχικὴ ἐποχὴ κυριαρχοῦσε ἡ ἀπὸ καταγωγῆς εὐγενῆς τάξη, κεῖνοι δηλαδή, ποὺ εἶχαν τὴν τυχερὴ σύμπτωση νὰ γεννηθοῦν εὐγενεῖς.

2. Μὲ τὴν ὑψωση τοῦ καπιταλισμοῦ, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μαλάκωσε λίγο, κατὰ τόσο δηλαδή, ὅσο τὴν ὥρα μπορεῖ ὁ καθένας, ποὺ εἶναι προικισμένος μὲ ἐμπορικὸ πνεῦμα, ἢ μὲ ὄρισμένο τάλαντο, νὰ γίνῃ ὁδηγὸς τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκλογὴ ὄμως τοῦ ἐπαγγέλματος, τόσο στὴ φεουδαρχικὴ ἀριστοκρατία, ὅσο καὶ στὴν πλουτοκρατία, καθοριζόταν οἰκογενειαρχικά, δηλαδή ἦταν κυρίως κληρονομικὴ.

3. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἀριστοκρατία ὄμως τῆς «προσωπαρχικῆς» ἐποχῆς δὲν στηρίζεται στὴν οἰκογένεια καὶ τὰ κληρονομικά της προνόμια, παρὰ μόνον στὴ χωριστὴ προσωπικότητα, δηλαδή τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἠθικὴ θέληση τοῦ κάθε προσώπου. Καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ λαοῦ δὲν θὰ καθορίζεται ἀπὸ τὴ σύμπτωση τῆς γέννησης, παρὰ θὰ ἐκλέγεται ἀπὸ ὀργανωμένους ἀνθρώπους...

1. Paul Oestreich στὸ συνέδριο τῆς «Γιούγεντας».

2. «Die Zähmung der Normen». Μέρος I, σελ. 195.

Και επειδή κείνοι που ως τώρα γίνονταν οδηγοί του λαού με την αρχή του δικαιώματος της οικογένειας, ήταν συντηρητικοί και αντιδραστικοί (όταν δηλαδή η ψυχούσαστάση τους δεν τους κατέτασσε στους «φυσικά ευγενείς», γι' αυτό, η πρόοδος του πολιτισμού θα εξαρτηθῆ ἀπὸ τὸ κατὰ πόσο ἡ φυσικά ευγενής τάξη θα διώξῃ ἀπὸ τῆ θέσης τοῦ οδηγοῦ τοὺς ευγενεῖς τῆς καταγωγῆς».

Πιστεύομε λοιπὸν ὅτι ἡ σοσιαλιστικὴ κοινωνία θὰ δημιουργήσῃ τὸν τύπο τοῦ δημιουργικοῦ οδηγοῦ, θὰ δημιουργήσῃ πλῆθος ἐλεύθερων προσωπικότητων, ὥσπου μιὰ μέρα νὰ φτάσωμε σ' ἓνα σημεῖο, πού ὅλος ὁ λαὸς νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ προσωπικότητες.

«Ναί. Τὸ ἰδανικὸ θὰ ἦταν, ὅλος ὁ λαὸς νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τέτοιους ἀριστοκράτες. Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μιὰ ἀριστοκρατία, πού νὰ ἀνοίγῃ δρόμο στὴν πρόοδο καὶ πού τὰ μέλη της νὰ παρασταίνουν τὸν πρότυπο τύπο τοῦ πολίτη τοῦ μέλλοντος».

Οἱ ὀδοῖ ἀυτοί, πού θὰ βγαίνουν ἀπὸ τίς διάφορες ομάδες, εἰ κοινωνικοὶ αὐτοὶ ἀριστοκράτες, θὰ εἶναι τότε οἱ μεγάλοι ὀργανωταί, πού θὰ καθοδηγοῦν τὸν κόσμον τῶν ἀναγκῶν καὶ τὴν ἱκανοποίησίν τους καὶ ἔτσι θὰ προσφέρουν ὑψιστὲς ὑπηρεσίες στὴν κοινωνία.

Ἔτσι στέκονται ἀντιμέτωποι δύο κοινωνικοὶ κόσμοι, ὁ καθένας μὲ τὰ σχολεῖα του καὶ τὴν ἀγωγή του. Ἐκεῖ ἄνθρωποι τῆς βίας καὶ παρίας ὁ λαός, ἐδῶ ὀδοῖ ἐκλεκτοὶ καὶ ἐλεύθερη συναδέλφωση. Ἐκεῖ ἡ κοινωνικὴ τάξη καὶ τὸ δίκαιο, πού ἐπιβάλλει ἡ ἴδια, ἐδῶ συνεργατικὴ κοινότητα καὶ προσωπικὴ εἰθνή. Παντοῦ σήμερα βλέπομε τὴν πάλῃ ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς κοινωνικοὺς κόσμους. Καὶ σιγὰ-σιγὰ ἡ ζυγαριὰ γέρνει πρὸς τὸ μέρος τῆς νέας κοινωνίας, πρὸς τὸ μέρος τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὅπως ἐδῶ, ἀπὸ τῆ βαθύτερη ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῆς προσωπικότητας, βγήκε τὸ καταπληκτικὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀκριβῶς ἡ νέα κοινωνία καλλιεργεῖ τὴν ἔννοια τῆς προσωπικότητας, ἐνῶ πολλοὶ ἐχθρεύονται τὸ σοσιαλισμὸ ἀπὸ τὸ φόβον τῆς υποδούλωσης τοῦ χωριστοῦ ἀτόμου, ἔτσι θὰ δοῦμε καὶ στὴν ἐξέταση ἑνὸς ἄλλου προβλήματος ὅτι οἱ κατηγορίες, πού ἀποδίνουν μερικὸν στὸ πνεῦμα τῆς νέας ἐποχῆς, ἀφοροῦν ἀκριβῶς αὐτοὺς πού τίς κάνουν, στοὺς ὁποίους καὶ ἐπιστρέφουν.

Ἡ παλιὰ κοινωνία χρησιμοποιεῖ γιὰ ρεκλάμα τῆς ὁμορφίας τῆς μιὰ φωτεινῆ εἰκόνα. Καὶ πότε ἡ ρεκλάμα αὕτη δείχνει τὴ λέξη «προσωπικότητα» καὶ πότε τὴ λέξη «ἀρχαῖος ἰδεαλισμὸς» ἢ πῶς ἄλλιῶς λέγονται τὰ συνθήματα τῆς παλιᾶς κοινωνίας.

Καὶ ἀκριβῶς μὲ τὸν ἰδεαλισμὸ παραπλανοῦν τὴν ἀκαδημαϊκὴ νεολαία.

Εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τίς πολλὰς εἰρωνίες τῆς Ἱστορίας

δταν ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία προσθέτῃ στὸν ἑαυτό της τὸ κατηγορούμενο «ιδεαλιστικῆ». Ἡ ἴδια ἔχει βέβαια πόσο εἶναι ἐγωϊστικὴ, κερδοσκοπικὴ καὶ βάνουση, ἀλλὰ ἀκόμα κρῶζει μὲ τὴ χοντρή της φωνή: «Θρησκεία! Θεός! Ἀθανασία! Οὐρανός!» Ἀκόμα κουνᾷ μὲ τὸ σπασμένο χέρι της τὴ σημαία, ποὺ ἀπάνω εἶναι γραμμμένη μὲ πελώρια γράμματα ἡ λέξη «Πατρίδα».

Καὶ στὴ νέα ἐποχὴ, ποὺ περνᾷ μπροστά της μὲ ἴδιο περήφανα κορμί, γεμάτη μυρωδιές τῆς γῆς, ἀπλῆ, μὰ σοβαρὴ, φωνάζει ἡ καπιταλιστικὴ ἐποχὴ: «ὦ, εσύ, πόρνη τοῦ ὕλισμοῦ!»

Ὁ ἐργάτης ἀκούει μὲ τὸ μεγαλύτερο σκεπτικισμό τὰ μεγάλα λόγια γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὴ θρησκεία. Γιατί τ' ἀκουσε πολλὰς φορές ὡς τώρα, δταν τοῦλεγαν νὰ ἐργάζεται πιδ πολλὰς ὥρες καὶ πιδ βαριά γιὰ νὰ μεγαλώσῃ τὸ μέρωμα καὶ νὰ ὑψωθοῦν οἱ μετοχές τῶν ἐταιρειῶν.

Γι' αὐτὸ ὁ «ιδεαλισμός» αὐτός, πρὸ πάντων στοὺς κύκλους τῆς ἐργατιᾶς, ἔπαθε γανάγιο.

Καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι, στὴν πάλη τῶν πνευμάτων, στὴν ἀμυνα τῶν ἐργατῶν ἐνάντια στὸ ψεῦδος τοῦ «ιδεαλισμοῦ» αὐτοῦ, ἐπώθησαν μερικὲς λέξεις ποὺ φαίνονταν ὅτι ἀλευθονόγταν πρὸς τὴν ἰδέα γενικά, πρὸς τὴ θρησκεία, πρὸς κάθε ψηλὴ σκέψη. Καὶ ὅμως, τὸ ἀσκημένο μάτι δὲ γελιέται: μέσα στὴν πάλη αὐτὴ τῆς ἐργατιᾶς βλέπομε ἕνα τεράστιον ἰδεαλισμὸ ἐνάντια στὴν κτηνώδικη καταπίεση, πρὸ πάντων στὴν τοῦ διωγμοῦ τῶν σοσιαλιστῶν στὸν καιρὸ τοῦ Μπίσμαρκ.

Ἐνάντια στὴν πίεση τέτοιων ψεύτικων, μουχλιασμένων ἰδεολογισμῶν, καμμιά λέξη δὲν ἦταν τόσο βαρειά, ὅσο ἔπρεπε. Ἐκείνο μόνο, ποὺ παραβλέπαν στὴν κίνηση αὐτὴ, ἦταν ὅτι, κάθε οἰκονομικὴ κατάσταση ἔχει καὶ τὴν ἀντίστοιχὴ τῆς πνευματικῆς κατάσταση, καὶ πὼς ἐφόσο ἡ ἰδεολογία μιᾶς ἐποχῆς ριζώνεται στὴν πραγματικὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, εἶναι δυνατὴ καὶ ἀληθινή.

Γι' αὐτὸ οἱ λέξεις «ιδεαλισμός» καὶ «ἰδεολογία» ἔπαθαν πτώχευση, ἀν καὶ ἡ μαρξιστικὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων εἶναι ἐξ ἴσου ἰδεολογία, ὅπως καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκουϊνου καὶ ἀν καὶ ἡ ἐργατιᾶ ἀπόδειξε χίλας φορές πὼς ἔχει τόσο ἰδεαλισμὸ, ποὺ δὲν ὑπολείπεται καθόλου τοῦ ἰδεαλισμοῦ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τοῦ 1813, σὲ τίποτα.

Ἡ κριτικὴ σκέψη ἔπρεπε νὰ ἐξανίσταται, δταν ἀφηρημένα φιλοσοφικὰ συστήματα διδάσκουν ὅτι τὸν κόσμον διέπουν ἰδέες, γεννημένες ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ μεγάλους ἀνθρώπους καὶ καταλήγουν νὰ διακηρύσσουν ὅτι οἱ σημερινὲς κοινωνικὲς συνθήκες εἶναι «θέλημα Θεοῦ» ἢ «λογικὲς».

Ἐγάντια σέ τέτια κακομεταχείριση τῆς σχέψης, με τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιστημονικότητας καὶ ἀντικειμενικότητας, ποὺ τοὺς ἐπιβάλλουν τὸ σκοπὸ νὰ δικαιολογήσῃ ἰδεαλιστικὰ τὴ σημερινή κατάσταση, ἐξεγέρθηκε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ἔβαλε στήριγμα ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τὴν ὑλικὴ βάση. Ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἐλαῦ μῆθε στὴν ἀρχὴ πολὺ περιορισμένη, ὅτι πολὺς φορὰς ἀπορρίφτονταν πολὺ ἀνθαίρετα οἱ πνευματικοὶ παράγοντες, προερχόμενοι ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα τῆς ἀντίδρασης αὐτῆς.

Σήμερα ὅμως ἀλλάξαν οἱ συνθήκες καὶ οἱ ἀντιλήψεις. Σήμερα κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδεολογίας. Ἡ πάλῃ πρέπει μόνον νὰ στραφῇ ἀμελιχτῆ στοὺς παλιούς ἰδεολογισμούς.

Ἀντίθετα ἡ καπιταλιστικὴ νιολαία, μέρα με τὴ μέρα, βυθίζεται ὄλο καὶ βαθύτερα στὸ βούροκο τῶν τοκογλύφων τῆς καὶ τῶν κερδοσκοπικῶν τῆς ὀργίων. Καὶ ὁποῖος ἀστὸς δὲν τὰ ἔχει ὄλα πλουσιοπάροχα, βλέπει με ζήλεια τοὺς χορτασμένους. Ὡς κάτω στοὺς κύκλους τῆς ἐργασιᾶς ἔχει εἰσχωρήσει ὁ πόθος αὐτοῦ τῶν ἀμφίβολων ἀπολαύσεων. Βέβαια καὶ μέσα στὴν ἀστικὴ τάξη ὑπάρχουν μεγάλοι κύκλοι πολιτῶν, ποὺ ἐσωτερικὰ εἶναι ἀηδιασμένοι ἀπὸ τὴν κατάσταση. Αὐτοὶ ὅμως ἐπαναπαύουν τὴ συνείδησή τους με ἀντισημιτικὸς λόγους καὶ νομίζουν πὼς ἔτσι ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν εὐθύνη.

Ἄντι νὰ ἐρευνήσουν βασικὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ, χρησιμοποιοῦν τὸν κληρονομημένο «ἰδεαλισμὸ» γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ ἀνέβασμα τῆς νέας ἐποχῆς. Νομίζουν πὼς με τὰ κουρέλια μιανῆς ἠθικῆς, ποὺ ἴσχυε σὲ ἄλλη ἐποχὴ, θὰ μπορέσουν νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ὀρμὴ τῆς νέας κατστάσεως τῶν πραγμάτων.

Ποῦ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἰδεαλισμὸς ; ποῦ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ὄλισμὸς ; Βρέθηκε καμμιά φορὰ κανένας ἀπὸ τοὺς κύκλους αὐτοῦς, ποὺ καταδέχονται νὰ βλέπουν τὴν ἐργασία με τόση ἐπιφανειακὴ σοφία καὶ τόση μεγαλοψυχία, βρέθηκε καμμιά φορὰ κανένας μὲ ὀλόκληρη μέρα, μισὴ μέρα, ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες σὰν ἀνθρώπος, ποὺ ἀνῆκει στὸν κύκλο τους ; Ἐσκυψαν οἱ κύκλοι αὐτοὶ νὰ ἴδουν μέσα στὸ σπῆτι, μέσα στὴ ψυχὴ τοῦ ἐργάτη, καὶ νὰ ἴδουν ὡς τὸ βάθος τῆς ὑπαρξῆς του, χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰ ἀστικά τους γούστα ;

Εἶναι θρήνος εἶναι συμφορὰ, ποὺ σοῦ συγκλονίζει τὴ ψυχὴ, νὰ βλέπῃς σήμερα ἀνθρώπους, ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο αἷμα, τὴν ἴδια γλῶσσα, τὸν ἴδιο κληρονομημένο πολιτισμὸ, νὰ στέκονται τόσο ἐχθρικὰ ἀντιμέτωποι, σὰν νὰ ἦταν ἀνθρώποι με διαφορετικὴ γλῶσσα, ἀπὸ διαφορετικὲς χῶρες, ἀπὸ διαφορετικὲς ἐποχές.

Ἡ παρακάτω κραυγὴ μιανῆς φωτισμένης γυναίκας βγήκε ἀπὸ τὴ «Λαϊκὴ Ἐφημερίδα τοῦ Ὀμπερβέζερ» τὴν ὑπογρά-

φει. ἡ Ἐρμίνια Μύλεν:

«Μοῦ λένε πὼς πλησιάζει ἡ καταστροφή τοῦ κόσμου. Ὁ κόκκινος σαρφετός, παίρνοντας τὴν ἀρχὴ στὰ χέρια του, θὰ καταστρέφει ὅλο τὸν πολιτισμό, ποὺ δημιουργήθηκε ὡς τώρα μὲ τόσους κόπους καὶ μὲ τόση ἐργασία. Ὅτι ἐμεῖς τὰ *στηρίγματα* τῆς κοινωνίας θὰ γκρεμιστοῦμε, θὰ ἐξολοθρευθοῦμε, θὰ σφαχτοῦμε. Γι' αὐτό, λένε, πρέπει νὰ ἐνωθεῦμε ὅλοι ἐνάντια στὴν κόκκινη τρομοκρατία.

» Ἔστρεψα τὰ μάτια μου πρὸς τὸ ἐσωτερικό μου, σὰν ἄνθρωπος ποὺ βρίσκεται στὴν ὄρα τοῦ θανάτου του καὶ τρέμει τὴν κρίση τοῦ μεγάλου Κριτῆ, καὶ εἶσα τὴ συνείδησή μου. Τώρα θέλω νὰ κάμω τὴν ἐξομολόγησή μου, τὴν ἐξομολόγηση τῆς τάξης μου, ποὺ οἱ ἁμαρτίες της φτάνουν ὡς τὸν οὐρανό.

» Ναι, ὅλοι κάναμε τὴν ἁμαρτία. Καὶ τὴν κάναμε κάθε ὥρα, κάθε μέρα, κάθε χρόνο. Τὴ μόνη ἀσυγχώρητη ἁμαρτία ἐνάντια στὸ ἅγιο πνεῦμα, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει συγχώρηση. Ἄντιδράσαμε στὴ γνωστὴ ἀλήθεια.

» Γιατί ξέραμε τί κάναμε,

» Σὲ ἀστροφωτισμένες καλοκαιρινές βραδυές, μέσα στὸ μυρισμένο πάρκο, τὴ δροσερὴ ἀκρογιαλιά, στὴ χιονισμένη κορφή, ξέραμε πὼς, σὲ βροχεροὺς, πνιγηροὺς δρόμους, σὲ ἀνθυγιεινὰ δωμάτια καὶ σὲ ὑπόγειες τρύπες, σωριάζονται ἄνθρωποι, ἰδρώνοι, μὲ ἐξηγνλημένα σώματα, ζητώντας ἀέρα.

» Τὸ χειμῶνα, σκεπασμένοι μὲ τίς γούνες μας, ξέραμε πὼς παιδιὰ, γυμνὰ καὶ παγωμένα, περπατοῦσαν στοὺς δρόμους. Καθισμένοι μέσα στὰ ἀναπαυτικὰ δωμάτιά μας ξέραμε πὼς σὲ παγωμένα ὑπόγεια κάθονταν ἄρρωστοι.

» Καθισμένοι μπροστὰ σὲ πλούσια φαγητὰ, ξέραμε πὼς ὑπῆρχαν ἄνθρωποι, ὑπῆρχαν παιδιὰ, ποὺ πεινοῦσαν καὶ φώναζαν γιὰ ξερὸ ψωμί. Κι' ἐμεῖς τρώγαμε καὶ πίναμε σπάνια κρασιά.

» Ἐμεῖς εὐχαριστοῦσαμε τὸ πνεῦμα μας, μὰ ξέραμε τὴ λαχτάρα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ εἶναι ὑποχρωσμένοι νὰ ἀφήνουν τὸ πνεῦμα τους ἀπολλιέγγητο, τὴ λαχτάρα τους γιὰ πνευματικὴ τροφή. Καὶ ξέραμε πὼς τὰ μάτια τους ἀντικρῶνουν ἀδιάκοπα ἀκάθαρτα, σαραβαλιασμένα παλιόσπιτα, καὶ ψηλοὺς τοίχους ἐργοστασίων.

» Ἐρμυμένοι, ἀσφαλισμένοι μέσα στὸν τόπο μας, ξέραμε πὼς ἐκεῖ ἔξω στὸ μέτωπο ἄλλοι σκοτώνονται καὶ ἀκρωτηριάζονται γιὰ μᾶς.

» Ξέραμε τὴ δυστυχία καὶ τὴν ἀπελπισία, ποὺ ὄργιαζε γύρω μας καὶ μεῖς στρέψαμε τὸ κεφάλι καὶ σπρώχναμε ἀνθρώπους στὴ μαύρη δουλεία.

» Ξέραμε τί κάναμε.

» Αμαρτωλοί εμείς, θά θελήσωμε και σήμερα ακόμα να δολοφονήσωμε την ἀλήθεια, που σημαίνει τὸ θάνατό μας ;

» Ἐγὼ ὁμως θά κραυγᾶσω στὸν κόσμο: Σέραμε τί κάναμε. Τὸ ξέρομε ακόμα. Μποροῦμε νὰ βροῦμε ἔλεος ἀπὸ ἀνθρώπους, γιὰ μιὰ ἀμαρτία, γιὰ τὴν ὁποία οὔτε ὁ Θεὸς δὲν ξέρει ἔλεος ;»

Ἄλήθεια! Τὸ ἤξεραν και τὸ ξέρουν ακόμα τί κάνουν. Ἄλλὰ ἡ δύναμη τῆς συνήθειας! Ἡ δύναμη τῆς παράδοσης, ἡ δύναμη τῆς καλῆς κοινωνίας!

Ἐμεῖς ὁμως θά φωνάξωμε μὲ τοὺς προφῆτες: «Χώρα, χώρα, ἄκουσε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ». Ἄς κινηθοῦν οἱ συνειδήσεις και ἄς τραντάξουν τοὺς ὀκηροὺς, τοὺς δειλοὺς, τοὺς χορτασμένους και ἄς τοὺς βγάλουν ἀπὸ τὴν ἡσυχία τους.

Ναί. Ποῦ εἶναι ὁ ὕλισμός ; ποῦ ὁ ἰδεαλισμός ;

Και ἔτσι ἄς φωνάξωμε ακόμα ὅσοι ἀπὸ μᾶς εἶναι ακόμα ἱκανοὶ γιὰ θυσίες, ὅσοι δὲν ἀποκοιμήθηκαν ακόμα ἀπὸ τὸ ναυούρισμα τῶν ἀρρωστημένων συνειδήσεων, και ἀπὸ τὰ γλυκὰ λόγια τῶν ἀποστόλων τῆς ὑπομονῆς, ἄς φωνάξωμε ὅλοι, ὅτι πρέπει νὰ συνεργασθοῦμε στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς, γιὰ νὰ δημιουργήσωμε ἕνα γένος μὲ γερὸ σῶμα, μὲ χαρούμενη ψυχὴ, μὲ ἔρωτική δύναμη, περήφανο και σοβαρὸ σὲ ἐργασία και εὐθύνη.

Γιατί οἱ κρατικές ἐξουσίες πρέπει νὰ ἀφήσουν τὴν πλάνη. Και ἂν ακόμα ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ἐνεργῆται μόνον στὶς ἀμέτρητες ἐγκυκλίους, που ἡ μιὰ ἀναιρεῖ τὴν ἄλλη. Και ἂν ακόμα ζητοῦν μὲ τὰ «ἀνώτερα σχολεῖα» νὰ σκοτώσουν τὸ ἀληθινὸ ἐνιαῖο σχολεῖο, πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι ἡ ἀποφασιστικὴ τροπὴ δὲ θά βγῆ, οὔτε ἀπὸ τὰ ὑπουργεῖα, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικούς συμβούλους. Δὲν εἶναι τὸ κράτος, που θά πῆ τὴν τελευταία λέξη, ἀλλὰ ἡ κοινωνία.

Και ξέρομε, ὅτι θάρθῃ ἡ μέρα, που θά συμπληρωθῇ ἡ νίκη τῆς νέας κοινωνίας. Ἄν θά τὴ ζήσωμε εμείς, αὐτὸ εἶναι ἀγνωστο. Στὴν κοινωνιολογία γνωρίζομε μακρὸς και μικρὸς ὑποτροπές. Μετὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἀκολούθησε ἕνα σταμάτημα ἀπὸ 1500 χρόνια. Τὸ ξέρομε αὐτό. Ξέρομε ὅτι ἀνοησία και παραφροσύνη, ὀκηρία και φιλοχρηματία, μποροῦν νὰ ἀναχαιτίσουν τὸ ἔργο μας, νὰ τὸ καταστρέψουν. Μόνον ὁμως γιὰ ἕνα διάστημα. Τὰ ἔθνη ζοῦν μὲ ἐποχές και δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ σημερινὴ ζωὴ.

Ἐδῶ ὁμως ἀκριβῶς βλέπομε τὴν τεράστια διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ. Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ δὲν ὑπῆρχε ὀργανωμένο προλεταριάτο, ὅπως σήμερα, γιὰ νὰ βάλῃ χεῖρ στὸ ἔργο. Τότε δὲν ὑπῆρχε τόσο ἀναπτυγμένη τέχνη και ἐπιστήμη, ὅπως σήμερα. Βρισκόμαστε στὸ κατώτατο μᾶς νέας ἐποχῆς. Ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐποχὴ πρὸ τοῦ 1800, σήμερα ξύπνησε ἡ γυναῖκα. Ἡ ἐπαγγελματικὴ τῆς ἐργασία, ἡ ἀνθρώπινη ἀξία τῆς, ἡ μητρικὴ τῆς

ἀγάπη—ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνάμεις, πού ἐξυπηρετοῦν τὴ νέα κοι-
νωνία.

Καὶ ἔτσι νομίζομε ὅτι τὸ ἔργο μας δὲ θὰ ἀργήσῃ νὰ ἐπαλη-
θεύσῃ. Ὅλα εἶναι ἔτοιμα. Καὶ ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία χο-
ρεῖται ἀπάνω σ' ἓνα ἠφαίστειο.

Μὰ καὶ ἂν μεγάλοι κύκλοι τοῦ λαοῦ δὲν θέλουν νὰ καταλά-
βουν τὸ ἔργο μας, τότε πρέπει νὰ τὸ ἐπιβάλωμε μὲ αἵματα καὶ
δάκρυα. Δὲν κηρύσσομε τὸ φόνο καὶ τὴν καταστροφή. Βλέπομε
ὅμως τὴ καταστροφή νὰ πλησιάζῃ καὶ ὁ λαὸς δὲν πρέπει νὰ
ἀδιαφορῇ.

Ἄν τὸ κράτος θὰ συμμετάσχη στὴ νέα τροπὴ τῶν πραγμά-
των ἢ ὄχι, εἶναι ἀδιάφορο: Ἡ νέα κοινωνία εἶναι ἔτοιμη ἀπὸ
τώρα νὰ δημιουργήσῃ τὰ δικά της σχολεῖα. Καὶ δὲ θ' ἀργήσῃ
νὰρθῇ ἡ ἐποχὴ, ὅπου ἡ νέα κοινωνία θὰ βλέπῃ τὴ διαργάνωση
τῶν σημερινῶν ἀνώτερων σχολείων, θὰ βλέπῃ τὰ προσόντα καὶ
τὶς σχολικὰς παραγράφους καὶ θὰ γελά. Ναι, θ' ἀρθῇ ἡ ἐποχὴ,
πού ἴσως νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση, πού ἴσως
νὰ ἔχῃ τὸ δικό της ἐνιαῖο σχολεῖο, χωρὶς προσόντα, καὶ τὸ λαϊ-
κό της πανεπιστήμιο γιὰ ὅλο τὸ λαό, ὄχι γιὰ μιὰ μόνο τάξη
ὅπως σήμερα, πού θὰ ἔχῃ τὴν ἠθικὴ της, τὴ θρησκεία της, ἐνῶ
στὰ δημόσια σχολεῖα θὰ ἐξακολουθῇ νὰ χτυπᾷ ὁ παλιὸς μύλος,
οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σύμβουλοι θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ κάνουν τοὺς
νόμους, τὰ δὲ πανεπιστήμια νὰ δίνουν τὴ μεγαλύτερη σημασίαν
στὴ γυμνασιακὴ μόρφωση τῶν φοιτητῶν.

Ἐμεῖς ὅμως, πού, σὰν ἀληθινοὶ πολιτικοὶ τῆς πραγματικό-
τητας, στηρίζομαστε στὴν ἀληθινὴ, τὴν πραγματικὴ ζωὴ, μὰ
πού, οἱ τάσεις μας εἶναι πρὸς τὸ ὑπεράνθρωπο, τὸ ἄπειρο, πού
στηρίζομαστε στὸ ὕψιστόν γιὰ νὰ ἀνθίσωμε καὶ νὰ ὀρμιάσωμε μέ-
σα στὸν κύκλο τοῦ ἰδανικοῦ, ἐμεῖς οἰκοδομοῦμε τὸ νέο σχολεῖο,
ἐργαζόμαστε γιὰ τὴ νέα ἀγωγή. — ΓΙΑΤὶ ὅλες οἱ ἐπαναστάσεις
εἶναι περιττὲς, ἂν ἀπ' αὐτὲς δὲν ἀποκτήσωμε νέους ἀνθρώπους.

Γι' αὐτὸ ὅμως πρόκειται στὸ βιβλίον τοῦτο, πῶς θὰ νικήσῃ
ὁ νέος, ὁ καλὸς ἀνθρώπος.

Τ Ε Λ Ο Σ